

Innhold

- 5 *Olav Hobbesland*: 8. mai
- 6 Grinifangene får sitt eget museum
- 6 8. mai i Ålesund
- 8 *Gunnar Sønsteby*: Holdning - motivasjon
- 9 Rapport fra «Nr. 24»
- 10 Torunns oldefar døde i konsentrasjonsleir
- 11 Frigjøringsdagen i Drammen - Tale av Tor Adler Knudsen
- 15 *Jenny Kristiansen*: De «usynlige» kvinnene og barna
- 19 *Finn Pettersen*: Snedig historieforfalskning
- 23 *Arnfinn Moland*: Likvideringer under 2. verdenskrig
- 31 *Finn Pettersen*: Tysk bruk av dødsstraff i Norge 1940-1945
- 34 Krigsleire i Norge under krigen
- 38 Etterrettingsorganisasjonen XU
- 41 *Kaja Korsvold*: Ukjente krigshelter
- 48 *Svein Sæter*: Spionen som overlevde Dresden
- 61 *Bjørn Knoph*: Med livet som innsats
- 67 *Monica Schanche*: Bak fiendens linjer
- 75 *Gunnar Kværk*: Anders i bunkerens
- 79 *Gunnar Kværk*: Et par episoder
- 81 Trøndelag Krigsinvalidforening 30 år
- 85 *Jill-Mari Erichsen*: Erttertenksomme krigsveteraner på 25-års jubileum
- 87 *William Norman Nilsen*: D/S Lofoten
- 89 Adresser
- 96 Høsttur til Gausdal

Forsida:

Minnesmerke over de falne ved Flosta kirke i Arendal kommune. - Foto utlånt av Jenny Kristiansen.

KRIGSINVALIDEN

Hefte 2 - 1996

41. årgang

Heftet er redigert og tilrettelagt av Finn Pettersen.

Redaksjonskomite:

Finn Pettersen

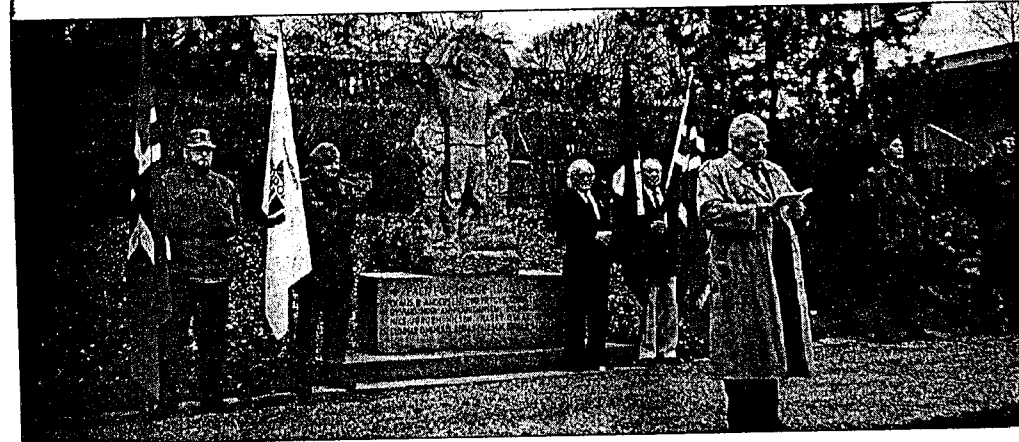
Petty Amundsen

Peter Jebsen

Hans Luihn

Stig Vanberg

Frigjøringsdagen 8. mai holdes i hevd.

Krigsinvaliden gis ut av Krigsinvalidforbundet.

Postadresse:

Boks 749 Sentrum

0106 Oslo

Kontoradressen er:

Bygning 22, Akershus Festning

«Krigsinvaliden» sendes til forbundets medlemmer. Andre interesserte kan abonnere ved å henvende seg til forbundets kontor

Trykk:

Haakon Arnesen a.s

ISSN 0803-5091

110423

Holdning - motivasjon

Vi hadde klare mål for 50-årsjubileet for frigjøringen av vårt land: Vi feiret gleden over at vi fikk vår frihet og vår selvstendighet tilbake, vi mintes og takket de som ofret liv og helse i kampen ute og hjemme og våre allierte. Men vi skal også la ungdommen og nye generasjoner få mest mulig kjennskap til frihetskampen og til enkeltmenneskers holdning.

Historien er nå rullet opp igjen for oss alle, og nye generasjoner har fått en større forståelse for hvorfor foreldre og besteforeldre aldri kan eller vil glemme denne perioden i vårt lands historie. Generasjonene har dermed kommet nærmere hverandre. Mitt ønske er at våre to fremragende museer, Norges Hjemmefrontmuseum og Forsvarsmuseet, kan fortsette å veilede ungdommen om dette viktige emnet slik de hittil har gjort med så godt resultat.

Holdningskampen ble av største betydning. Idretts- og ungdommen som gikk til streik mot nazifiseringen, Høyesteretts avgang, lærernes, kirkens og foreldrenes aksjoner, og under det hele selve grunnmuren: Kampen for det frie ord, den hemmelige, illegale presse med tusenvis av kvinner og menn. 225 av disse ble drept av okkupanten og tusener fengslet fordi de sloss med penn og blyant.

Jeg har en del enkle ting på hjertet som jeg gjerne vil gi videre til ungdommen og de nye generasjonene: Kampen for det frie ord - for kulturell frihet - er det vår plikt å ta vare på til alle tider. Jeg gikk gjennom denne prosessen i 30-årene: Jeg var mot nazi-diktaturet, men det angikk liksom ikke Norge og ikke meg. Så kom krigen totalt uforberedt på oss. Vi kjempet mot alle odds i to måneder våren 1940 og tapte, men erkjente aldri at vi var slått. At vi tross alt opprettholdt troen på sivilisasjonen, demokratiets seier over nazismen, kan i dag synes vanskelig å forstå.

Likevel, når man må kjempe mot en okkupasjonsmakt i hemmelighet er ulykken allerede skjedd. Landet og friheten er tapt for ukjent tid. Derfor vil jeg si så sterkt jeg kan at oppgaven må være å hindre at dette kan skje igjen. Derfor forpliktet dette jubileet til fortsatt vern om friheten og vilje til å kjempe mot de holdninger som dengang brakte verden ut i katastrofen.

«Aldri mer», sa vi den gang. Nå må budstikka gå til nye slektsledd av unge. De må finne sin uttrykksform i kampen for sivilisasjon og demokrati. En kamp som aldri tar slutt.

Rapport fra «Nr. 24»

I 1960 kom Gunnar Sønsteby med førsteutgaven av sin bok *Rapport fra «Nr. 24»*. Boka har i mange år vært utsolgt, men foreligger nå på Orion forlag med et fyldigere bildemateriale enn tidligere utgaver.

Sønstebys bok er blitt en klassiker i norsk krigslitteratur. «Nr. 24» skildrer med sterk innlevelse de mange dristige aksjonene han tok del i mot den tyske okkupasjonsmakten.

Etter krigen har Sønsteby vært aktiv som foredragsholder på skoler og institusjoner landet rundt. Som han sier det: *Nå må budstikka gå til nye slektsledd av unge*. Dette budskapet har han utdypet i artikkelen «Holdning - motivasjon» i dette heftet av Krigsinvaliden.

1.500 agenter over hele landet, og minst like mange med hjelpere.
Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014

Tieplikta til XU-agentane vart oppheva først i 1988, at daverandre forsvarsminister Johan Jørgen Holst. Året etter fekk Sverre Bergh deltakarmedaljen. Ved fredsjubileet i vår vart han overrekt ei høgare utmerking.

«Sigurd» er på haustlig norgesvisitt. Det var nyleg kome ut ei bok om XU, og han vil nytte høvet til å møte ei rekkje medlemmer av XU-leinga for første gong.

- Tidlegare har eg berre møtt nestleiaren Anne Sofie Strømnes. No ser eg fram til å møte fleire av «kollegane» frå krigen. Det er rart med det: Det har gått 50 år.

Artikkelen er tidligere offentliggjort i Dag og Tid 5. oktober 1995. Svein Sæter er journalist i Dag og Tid. Har studert historie ved Universitetet i Oslo. Ga i 1994 ut boka «Bondelandet» i samarbeid med Aina Edelman og i 1995 «XU i hemmeleg teneste 1940-1945» sammen med sin far, Einar Sæter.

Bjørn Knoph

Med livet som innsats

Nordmenn som studerte i Tyskland under krigen ville gjerne hjem til jul og i andre ferier. Noen av dem hadde meget hemmelige dokumenter, tegninger og fotografier i bagasjen sin. De viktige opplysningene havnet raskt i det britiske etterretningsvesen, enten gjennom XU i Norge eller norske myndigheter i Sverige. En Jevnakermann med sterk tilknytning til Ådal og Ringerike forøvrig, Einar Th. Borch, tilhørte denne kretsen. Med livet som innsats gjorde studentene de allierte store tjenester.

Etter krigen var det pålagt taushetsplikt, og deres innsats er derfor blitt lite kjent. Einar Borch mente ellers at gjort er gjort, og ferdig med det.

Professor Arvid Brodersen, som er 91 år gammel, arbeidet selv med etterretning under krigen. Han skriver i et brev til undertegnede at de norske studentenes etterretningsarbeid er et viktig, men forsømt kapittel. Som eksempler nevner professor Brodersen at studenten Sverre Bergh, Einar Borch og Ragnar Winsnes samlet systematisk opplysninger om den tekniske utviklingen av de nye tyske krigsvåpen og fikk kontakt med antinazistiske tyske vitenskapsmenn. Alt fra krigens begynnelse sto disse i forbindelse med kolleger ved Universitetet i Oslo, især professorene Odd Hassel, V. M. Goldschmidt og Tom Barth. Etterhvert dannet de sammensvorne en «ring» med østerrikeren Paul Rosbaud som midtpunkt og med den britiske Secret Service som mottager av løpende opplysninger om det som var i gjære i den tyske krigsindustri: nye navigasjonssystemer for flyvåpenet, de flygende bombene, forsøkene på å bygge en atombombe og mye annet. Dette opplyser professoren i minneord over Ragnar Winsnes, som døde i 1989.

KRIGSINVALIDEN

40 år

«Krigsinvaliden» er et av de få tidsskrift i vårt land, kanskje det eneste, som på et bredt grunnlag bringer artikler fra krigsårene. Det er et kildekrift for alle som vil skaffe seg innsikt i hva Krigsinvalideforebundet står for og hva aktørene fra okkupasjonstida har tatt del i. «Krigsinvaliden» har derfor interesse langt ut over forbundets medlemsmasse.

«Krigsinvaliden» kommer med 4 hefter i året. Årsabonnement kr. 100,- kan innbetales over postgirokonto 0801 5001128, eller over bankgiro 1600 4908124.

Tegn abonnement blant dine venner og kjente!

XU
EINAR SÆTER OG SVEIN SÆTER
I hemmeleg teneste
1940-1945

**NYTT
OPPLAG**

Einar Sæter og Svein Sæter
I hemmeleg teneste
1940-1945

«Dette er historien om den viktigste – og mest taushetsbelagte – del av motstandskampen. Samtidig er boken spennende nok til å sende gysninger gjennom leseren!»
SVEIN IVERSEN, FÆDRELANDSVENNEN

«Boka om XU har blitt eit fascinerande, interessant og grundig verk»
FINN E. VÅGA, STAVANGER AFTENBLAD

Illustrert med unike foto. Ib. kr 248,- i bokhandelen!

Samlaget

Innhold

- 5 *Olav Hobbesland*: 8. mai
- 6 Grinifangene får sitt eget museum
- 6 8. mai i Ålesund
- 8 *Gunnar Sønsteby*: Holdning - motivasjon
- 9 Rapport fra «Nr. 24»
- 10 Torunns oldefar døde i konsentrasjonsleir
- 11 Frigjøringsdagen i Drammen - Tale av Tor Adler Knudsen
- 15 *Jenny Kristiansen*: De «usynlige» kvinnene og barna
- 19 *Finn Pettersen*: Snedig historieforfalskning
- 23 *Arnfinn Moland*: Likvideringer under 2. verdenskrig
- 31 *Finn Pettersen*: Tysk bruk av dødsstraff i Norge 1940-1945
- 34 Krigsleire i Norge under krigen
- 38 Etterrettingsorganisasjonen XU
- 41 *Kaja Korsvold*: Ukjente krigshelter
- 48 *Svein Sæter*: Spionen som overlevde Dresden
- 61 *Bjørn Knoph*: Med livet som innsats
- 67 *Monica Schanche*: Bak fiendens linjer
- 75 *Gunnar Kværk*: Anders i bunkeren
- 79 *Gunnar Kværk*: Et par episoder
- 81 Trøndelag Krigsinvalideforening 30 år
- 85 *Jill-Mari Erichsen*: Erttertenksomme krigsveteraner på 25-års jubileum
- 87 *William Norman Nilsen*: D/S Lofoten
- 89 Adresser
- 96 Høsttur til Gausdal

Forsida:

Minnesmerke over de falne ved Flosta kirke i Arendal kommune. - Foto utlånt av Jenny Kristiansen.

Holdning - motivasjon

Vi hadde klare mål for 50-årsjubileet for frigjøringen av vårt land: Vi feiret gleden over at vi fikk vår frihet og vår selvstendighet tilbake, vi mintes og takket de som ofret liv og helse i kampen ute og hjemme og våre allierte. Men vi skal også la ungdommen og nye generasjoner få mest mulig kjennskap til frihetskampen og til enkeltmenneskers holdning.

Historien er nå rullet opp igjen for oss alle, og nye generasjoner har fått en større forståelse for hvorfor foreldre og besteforeldre aldri kan eller vil glemme denne perioden i vårt lands historie. Generasjonene har dermed kommet nærmere hverandre. Mitt ønske er at våre to fremragende museer, Norges Hjemmefrontmuseum og Forsvarsmuseet, kan fortsette å veilede ungdommen om dette viktige emnet slik de hittil har gjort med så godt resultat.

Holdningskampen ble av største betydning. Idretts- ungdommen som gikk til streik mot nazifiseringer, Høyesteretts avgang, lærernes og foreldrenes aksjoner, og under det hele selve grunnmuren: Kampen for det frie ord, den hemmelige, illegale presse med tusenvis av kvinner og menn. 225 av disse ble drept av okkupanten og tusener fengslet fordi de sloss med penn og blyant.

Jeg har en del enkle ting på hjertet som jeg gjerne vil gi videre til ungdommen og de nye generasjonene: Kampen for det frie ord - for kulturell frihet - er det vår plikt å ta vare på til alle tider. Jeg gikk gjennom denne prosessen i 30-årene: Jeg var mot nazi-diktaturet, men det angikk liksom ikke Norge og ikke meg. Så kom krigen totalt uforberedt på oss. Vi kjempet mot alle odds i to måneder våren 1940 og tapte, men erkjente aldri at vi var slått. At vi tross alt opprettholdt troen på sivilisasjonen, demokratiets seier over nazismen, kan i dag synes vanskelig å forstå.

Likevel, når man må kjempe mot en okkupasjonsmakt i hemmelighet er ulykken allerede skjedd. Landet og friheten er tapt for ukjent tid. Derfor vil jeg si så sterkt jeg kan at oppgaven må være å hindre at dette kan skje igjen. Derfor forpliktet dette jubileet til fortsatt vern om friheten og vilje til å kjempe mot de holdninger som dengang brakte verden ut i katastrofen.

«Aldri mer», sa vi den gang. Nå må budstikka gå til nye slektsledd av unge. De må finne sin uttrykksform i kampen for sivilisasjon og demokrati. En kamp som aldri tar slutt.

Rapport fra «Nr. 24»

I 1960 kom Gunnar Sønsteby med førsteutgaven av sin bok *Rapport fra «Nr. 24»*. Boka har i mange år vært utsolgt, men foreligger nå på Orion forlag med et fyldigere bildemateriale enn tidligere utgaver.

Sønstebys bok er blitt en klassiker i norsk krigslitteratur. «Nr. 24» skildrer med sterk innlevelse de mange dristige aksjonene han tok del i mot den tyske okkupasjonsmakten.

Etter krigen har Sønsteby vært aktiv som foredragsholder på skoler og institusjoner landet rundt. Som han sier det: *Nå må budstikka gå til nye slektsledd av unge*. Dette budskapet har han utdypet i artikkelen «Holdning - motivasjon» i dette heftet av Krigsinvaliden.

Innhold

- 5 *Olav Hobbesland*: 8. mai
6 Grinifangene får sitt eget museum
6 8. mai i Ålesund
8 *Gunnar Sønsteby*: Holdning - motivasjon
9 Rapport fra «Nr. 24»
10 Torunns oldefar døde i konsentrasjonsleir
11 Frigjøringsdagen i Drammen - Tale av Tor Adler Knudsen
15 *Jenny Kristiansen*: De «usynlige» kvinnene og barna
19 *Finn Pettersen*: Snedig historieforklaring
23 *Arnfinn Moland*: Likvideringer under 2. verdenskrig
31 *Finn Pettersen*: Tysk bruk av dødsstraff i Norge 1940-1945
34 Krigsleire i Norge under krigen
38 Etterretningsorganisasjonen XU
41 *Kaja Korsvold*: Ukjente krigshelter
48 *Svein Sæter*: Spionen som overlevde Dresden
61 *Bjørn Knoph*: Med livet som innsats
67 *Monica Schanche*: Bak fiendens linjer
75 *Gunnar Kværk*: Anders i bunkeren
79 *Gunnar Kværk*: Et par episoder
81 Trøndelag Krigsinvalidforening 30 år
85 *Jill-Mari Erichsen*: Ettertensomme krigsveteraner på 25-års jubileum
87 *William Norman Nilsen*: D/S Lofoten
89 Adresser
96 Høsttur til Gausdal

Forsida:

Minnesmerke over de falne ved Flosta kirke i Arendal kommune. - Foto utlånt av Jenny Kristiansen.

KRIGSINVALIDEN

Hefte 2 - 1996

41. årgang

Heftet er redigert og tilrettelagt av
Finn Pettersen.

Redaksjonskomite:

Finn Pettersen

Petty Amundsen

Peter Jebsen

Hans Luihn

Stig Vanberg

*Frigjøringsdagen 8. mai
holdes i hevd.*

Krigsinvaliden gis ut av
Krigsinvalidforbundet.

Postadresse:

Boks 749 Sentrum

0106 Oslo

Kontoradressen er:

Bygning 22, Akershus Festning

«Krigsinvaliden» sendes til
forbundets medlemmer.
Andre interesserte kan
abonnere ved å henvende seg
til forbundets kontor

Trykk:

Haakon Arnesen a.s

ISSN 0803-5091

ingeniør, mellom anna ved store hammerbyggingar, har han budd til saman 20 år i Brasil, Egypt, Portugal, India, Pakistan, England, fram og mange andre land.

- I tillegg er eg glad i å reise når eg har ferie. Da eg prøvde å summere opp kor eg hadde vore i verda fann eg ut at eg har besøkt 86 land.

Agente i XI har vore så å seie ukjende etter krigen, mass for det andre vilje dei ikkje vera «krigsheitar», men avsto høge militære dekorasjonar. Slik også med Sverre Bergh.

- Eg avsto fire britiske medaljar etter krigen. Og eg har halde kjft. Nokre gonger opp gjennom åra har eg fått brev frå folk med tilknyting til XI eller ettertenninga, med spørsmål om tida i Tyskland. Eg har ikkje svart på nokon av dei.

Norge gav likevel den ukjende agenten ein slags indrekte honorar. Han var den første mottakaren av Kong Haakon's studie stipend. Det var to tusen kronerkomme dollar i 1916.

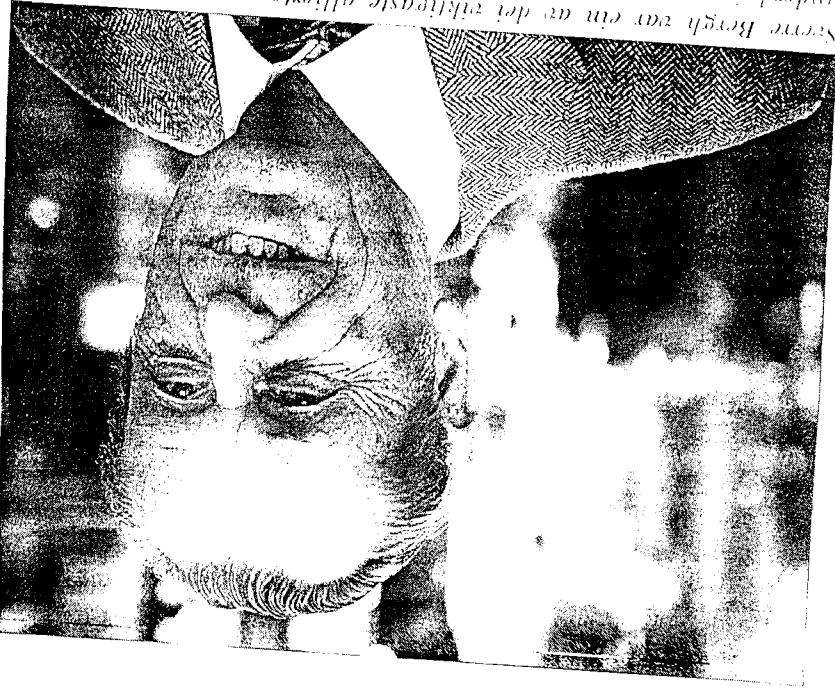
I 1986 gjeldde den amerikanske virksommannen og forfatteren Arnold Krammish å oppspore Bergh. Krammish arbeidde på ei bok om «Griffen». Paul Rosband, No fann «Griffen» næraste medarbeider tida inne til å fortelje.

- Men eg sa lite om XI. Berre nokre få personar visste at eg var med i XI, mellom andre far min. Men han visste ingenting for etter krigen var slutt.

Mangel på kunnskap om andre ledd i organisasjonen er eit berande prinsipp i ettertenning. XI var bygd opp med såkalla vassete skott for å hindre oppruilingar.

Kvar enkelt agent, uansett kor han var i systemet, skulle ha sa fa kontaktar som råd. «Ole» var den einaste kontakten til «Stigund», og den einaste i XI som kjende til spionen i Dresden. Sverre Bergh visste ikkje at «Ole» var Øistein Strømnes for etter krigen var slutt.

- Ingen ettertenningssjupper under krigen var så godt organisert som XI, meinte Sverre Bergh. XI hadde om lag

Sverre Bergh var ein av dei viktigaste allierte agentane i Tyskland under krigen. Foto Svein Sævi.

tske llv og kjortroy. Eg reiste dit og smuste rundt. Det var dei første «oppdraget» mine, som førte fram til kontakten med XI og Øistein Strømnes. Sia tenkje eg aldri på å trekje meg ut.

Efter Dresden? Ullandet. Mange utland. Men først heim til treden.

- Eg var ungmann til loyramt, og vart sjef for forhørsleferm. Slik lekk vi tak i Gestapo-sjefen i Kristiansand. Ein av ten ved Mandal. Vi lothorte tyske offiserar før dei vart sendt heim. Slik lekk vi tak i Gestapo-sjefen i Kristiansand. Ein av amerikane mine kjende fram ut. Rolleing var bytta sia sist dei mottest.

Det var seks slike tenar i landet. Om lag ein kvart million tyske krigsfangar var slusa gjennom. I Mandal passerte 67 000 mann gjennom i løpet av nokre månader.

I 1916 kjera Sverre Bergh til USA. Da han hadde sluttet avbrot av fabrikk opphald i utlandet. Som raddgjevande

Etter bombangrepet var det ikkje noko igjen av den. Bombinga av Dresden er framleis eit omstridd tema. Kva meining var det i å utslette ein by utan militær betydning?

- Noko nøyaktig tal vil vi aldri få. Eg hugsar jernbanestasjonen i Dresden. Den var fylt til trengsel av flyktningar. Etter bombangrepet var det ikkje noko igjen av den. Bombinga av Dresden er framleis eit omstridd tema. Kva meining var det i å utslette ein by utan militær betydning?

- Den offisielle forklaringa var at dei allierte trudde den tyske overkommandoen hadde komme til Dresden. Det var ikkje riktig. Men viss dei verkeleg trudde det, kan bombinga forsvarast. Viss ikkje ...

- **Kunne det vera andre årsaker?**
- Det tør eg ikkje seie for sikkert.

- **Rein terrorbombing?**

- Kanskje. I så fall totalt mislykka. Bombinga av Dresden vart forteia i Tyskland, knapt nok nemnt i avisene. I andre byar var det få som i det heile visste om det, med unntak av Leipzig, for brannvesenet derifrå deltok i redningsarbeidet. Uansett kva vurdering som låg bak da den allierte overkommandoen vedtok å utslette Dresden, er det ein ting Sverre Bergh ikkje kan forsone seg med.

- Nedslaktinga av flyktande menneske. Det var ikkje nødvendig.

I 1994 var Sverre Bergh tilbake i Dresden, for første gong etter krigen. Han fortel nøktern om ein by som ikkje var til å kjenne igjen. Om skrikande moderne arkitektur i staden for det gamle preget av mellomalder. Om pietetsfull gjenreisning. Om delar av byen som framleis er øydelagde, 50 år etter.

Sverre Bergh er ikkje ein man som strør kjenslene sine ut over bordet.

- Du måtte leva under eit kolossalt press?
- Ja. Men det var ålreit å vera norsk student i Tyskland. Dei likte å ha studenter frå dei okkuperte områda. Vi var

20-25 nordmenn på den tekniske høgskolen i Dresden. Tre var medlemmer i Nasjonal Samling.

- Du visste kva som ville skje om du vart avslørt?
- Å ja. Men det tenkte eg lite på.
- Var du ikkje redd?
- Eg levde ikkje i angst.
- Du var i konstant livsfare i fire år.
- Eg var frekk nok til å overleva.

Seier mannen som smugla ut fullstendige teikningar og tekniske spesifikasjonar om luftvernraketten «Wasserfall» på følgjande måte:

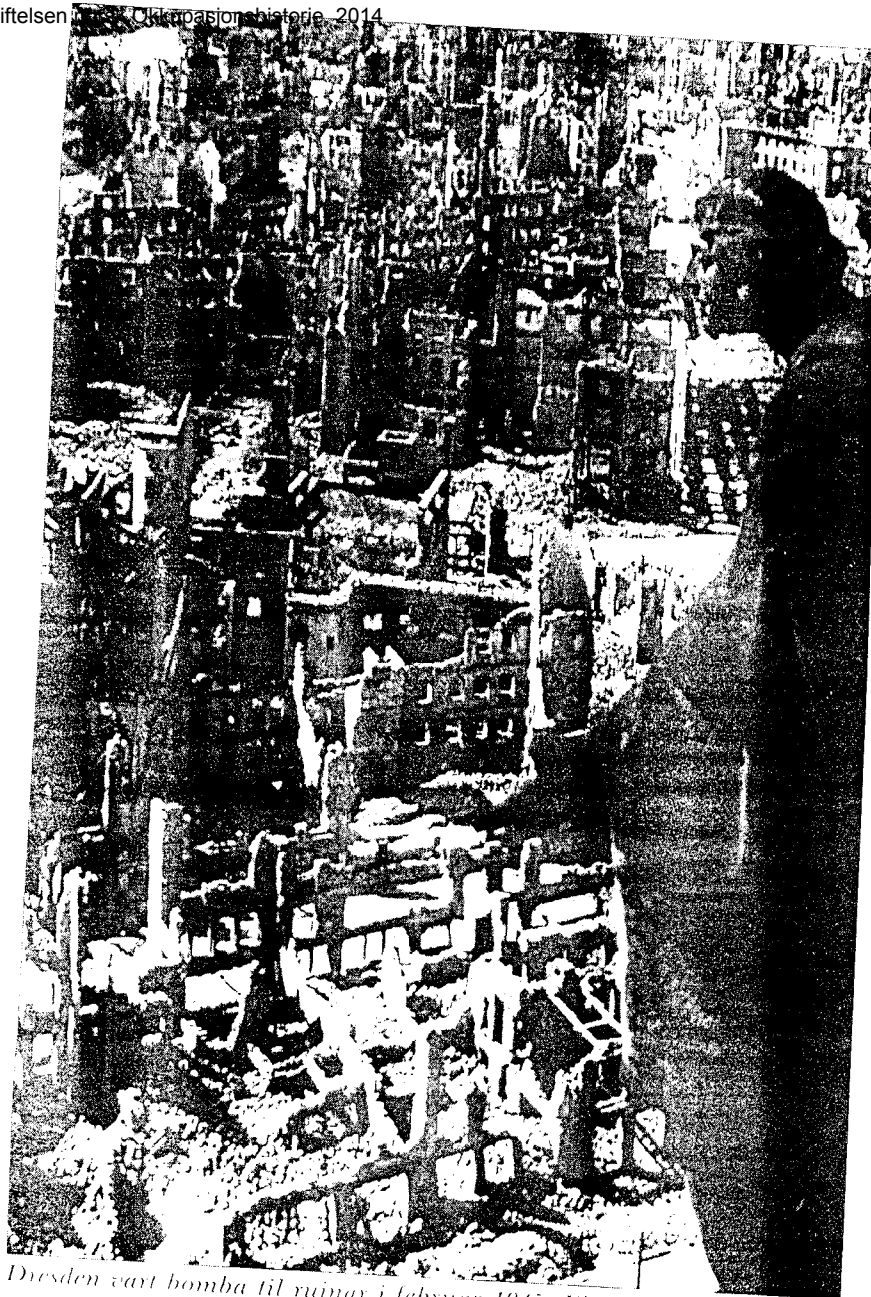
- Kvar gong eg skulle ut av landet vart papira mine kontrollerte av Gestapo. Eg blanda dokumenta om «Wasserfall» - det var 20 maskinskrivne sider og tre-fire teikningar - inn mellom papira frå den tekniske høgskolen. Mannen frå Gestapo bladde fort gjennom bunken skjønnte ingenting av det han såg, nikka og sa det var greitt.

Allerede i 1943 vart spionen «Sigurd» uteksaminert som diplomingeniør frå den tekniske høgskolen i Dresden. Likevel reiste han tilbake, under påskot av å ta ein doktorgrad. Nye år med livet i lomma. Korfor?

Sverre Bergh svarar som andre framstående etterretningsagentar eg har møtt. Menneske utan noko militær bakgrunn, mange av dei tvert i mot antimilitære, som tok den største av alle sjansar. Dei svarar ikkje med lange lovtalar om fedrelandet og demokratiet og politisk overtyding. Dei seier ting som at «det var berre noko som måtte gjerast». At svaret til Hitler gav seg sjølv: motstand.

- Det er riktig, det. Eg hadde ikkje spionasje i tankane da eg reiste til Dresden for første gang, men tok tidleg eit val. Fleire av vennene mine var tekne for motstandsarbeid og sendt til konsentrasjonsleirar i Tyskland. Vi såg jo kva nazismen var for noko.

- Onkelen min, Theo Findahl, fortalte meg om ein kulelagerfabrikk i Schweinfurt som var viktig i produksjonen av

Dresden vart bomba til ruinar i februar 1945. Ein kvart million menneske omkom. Sverre Bergh overlevde.

Dresden 13. februar 1945.

- Byen var overfylt av menneske på grunn av alle flyktningane austfrå, frå Schlesien. Folketalet måtte vera dobbel, til rundt halvannen million. Eg var litt utanfor byen da den første bolgja av bombefly kom. Vegane var svarte av folk på flukt ut av bykjernen. Bombene fall rett der inne. Så stupte amerikanske jagarfly ned mot oss, og pepra laus på dei flyktande menneska. Det var tilfeldig at eg overlevde. Eg oppdaga eit kloakkrør under vegen, og kraup inn i det. Etterpå var vegen full av døde kroppar. Tusenvis.

Bombinga av Dresden stod på i tre dagar. Bolje etter bolje av britiske og amerikanske fly knuste systematisk den gamle kulturbyen.

- Eg spaserte gjennom det som hadde vore sentrum tre-fire dagar etter at det heile var over. Alt var utsletta. Hus og gater var borte. Berre rykande skjelett stod igjen etter store bygninga, mange av dei av stor historisk verdi. Gatene var fulle av lik. Det låg døde menneske for kvar tredje meter. Det var som å gå gjennom ei maurtue som nokon hadde slått laus på tvilt raseri.

- Var det vanskeleg å føle seg på parti med dei som hadde gjort dette?

- Eg tenkte ikkje slik på det da. Eg måtte rapportere kva som hadde skjedd.

Det som hadde skjedd var den verste massakren i europeisk historie. Minst ein kvart million menneske vart drept, nesten dobbelt så mange som i Hiroshima. Den allierte overkommandoen var neppe særleg stolt over resultatet.

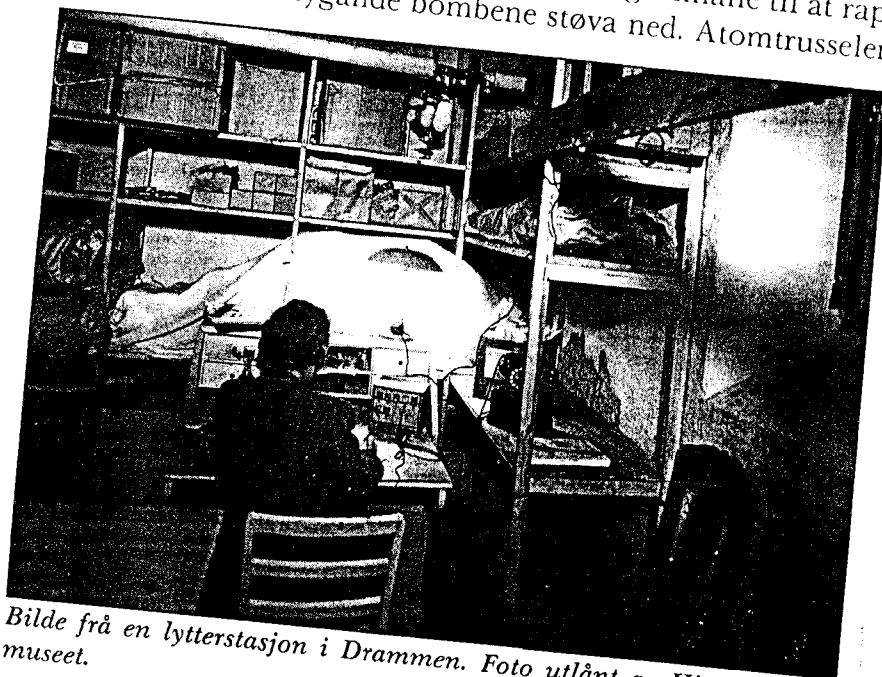
- Dei allierte la løkk på informasjon om talet på dødsoffer. Saka vart aktivt dyssa ned. Ingen ville stadleste noko tal. Lange figurerte tal som var alt for låge. Sjølv i dag opererer mange oppslagsverk og historiske bøker med latterleg låge tal. Ein politimann i Dresden, den same som åtvåra meg mot Gestapo den dagen bombinga starta, fortalte meg at politimesteren i byen meinte det var 300.000 omkomne. Histori-

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014

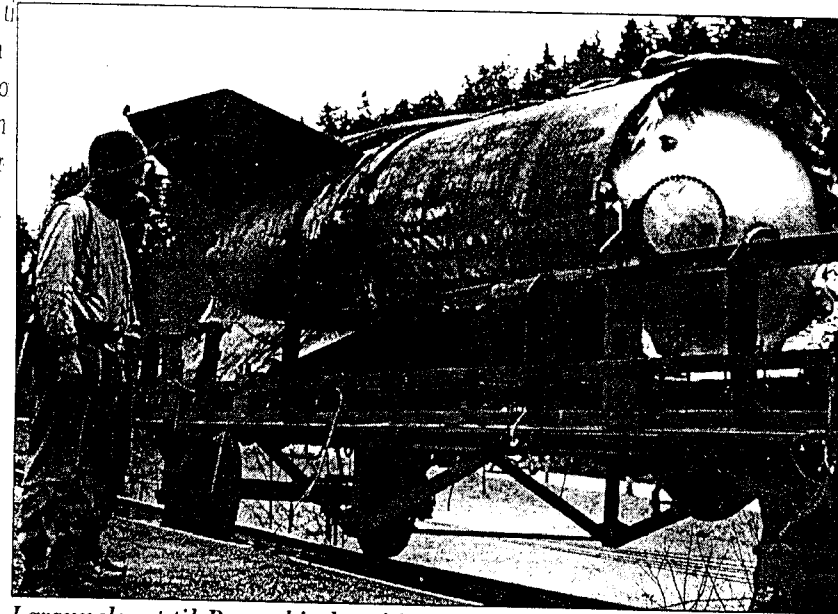
- Da skissene mottekne telegraferte London tilbake til oss. Dei bad oss om å «holde opp å lese Dr. X-spalten Allers». Dette var ei røverspalte med fantasifulle påfunn for gutungar. Overkommandoen såg på rapporten som rein fantasi, fortel Gunnar Kværk, ein av XU-leiarane i det okkuperte Norge.

- Eg telegraferte tilbake at det greitt for oss, det var ikkje vi som ville få bombene i hovudet. Men eg bad dei lova at når den første av rakettbomben fall ueksplodert ned i London skulle dei samanlikne den med skissene våre. Det gjekk nokre månader, så kom eit telegram. Den første ueksploderte raketten var undersøkt. Skissene våre stemte. Telegrammet var avslutta med ei helsing: «Vennligst fortsett å lese Dr. X-spalten i Allers.»

Tyskarar, britar og amerikanarar kappsprang til atomet. Frykta for ei tysk atombombe var ein av grunnane til at rapportane om dei flygande bombene støva ned. Atomtrusselen

Bilde frå en lytterstasjon i Drammen. Foto utlånt av Hjemmefrontmuseet.

I grannelaget til Bromskirchen i Tyskland erobret amerikanerne i 1945 ni intakte V-2. Foto utlånt av Hjemmefrontmuseet.

overskugga lenge andre viktige oppgaver for den allierte etterretninga.

Paul Rosbaud kjende dei fremste atomfysikarane i Tyskland. Allereie i 1942 var han sikker på at dei ikkje ville greie å framstille ei atombombe på mange år. Vurderinga vart stadig betre underbygd i rapportane frå Rosbaud og Bergh.

- Vi heldt oss godt à jour om kor langt, eller rettare: kor kort tyskarane var komne med atomprogrammet sitt. Dette arbeidet gjorde vi frå Berlin. Det vart ein god del rapportar ut av det, fortel Sverre Bergh.

I den offisielle historia til Secret Intelligence Service, som det fullstendige namnet til den engelske militære etterretninga er, heiter det at dei allierte styresmaktene våren 1943 byrja å kjenne seg stadig tryggare når det gjaldt det kjernefysiske forskningsprogrammet til Tyskland. Etter alt å dømme var rapportane frå «Sigurd» og «Griffen» viktige for denne vurderinga.

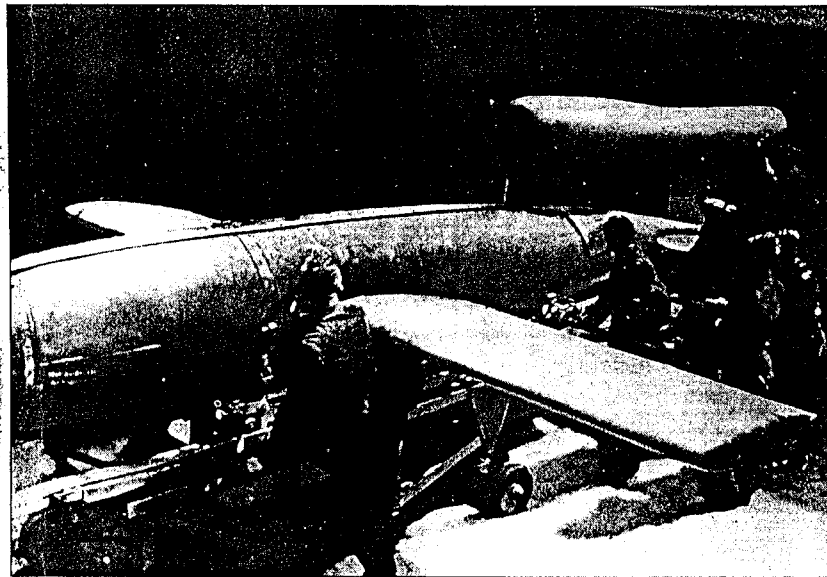
etterretninger vart sendt til dei allierte frå hausten 1941. Ein del gjekk gjennom Øistein Strømnes og XU Oslo, ein del via Secret Service og John Whistondale i Stockholm. Sverre Bergh tok sjølv med seg mykje materiale; han var hyppig heime på «ferie». Han fekk også sendt mange rapportar til Stockholm som diplomatpost frå den svenske ambassaden i Berlin, der ein førstesekretær med norsk mor var kontaktmann.

Vidkun Quisling var også så vennleg å hjelpe til. Da Quisling reiste heim etter å ha besøkt Hitler den 20. januar 1943 brakte flyet hans med seg topphemmeleg militært materiale rett til XU og dei allierte. I det eine hjulet låg ein omfattande rapport om rakettvåpen V1 og V2. Den norske «ministerpresidenten» var sjølvsagt uvitande om XU-ruta mellom flyplassane Tempelhof (Berlin) og Fornebu. Ein mekanikar på kvar flyplass tok seg av ekspederinga.

Britane hadde brukt muskler for å opprette kanalen til Sverre Bergh og Paul Rosbaud, men musklane hadde periodis sviktande kontakt med hjernen. Den første rapporten frå agent «Sigurd» kunne spart tusenvis av liv i London, men vart ikkje trudd. Opplysningane om at tyskarane var i ferd med å utvikle rakettvåpen var for fantastiske. Det teknologiske spranget var for stort. Når britane ikkje kunne makte det, kunne heller ikkje tyskarane.

- Da eg møtte han første gongen, hadde Paul Rosbaud samla opplysningar om rakettforsøk ved Peenemünde på Austersjøkysten. Eg reiste dit for å finne ut meir, og kom så nær det avsperra anleggsområdet at eg kunne sjå fire store, høge bygningar. Eg var temmeleg sikker på at det var to verkstader, ein kraftstasjon og ein monteringshall. Vi utarbeidde så den første rapporten om Peenemünde.

Rapporten var så detaljert at den også gav opplysningar om forma og storleiken på V2-raketten, terrorvåpenet som saman med den langt mindre V1 skulle utslette London og tvinge Storbritannia i kne. Britane mista halvanna år fordi

V-1 gjøres klar til utstykning. Foto utlånt av Hjemmefrontmuseet.

dei ikkje festa lit til rapporten. V1 og V2, «dei flygande bombene», drap 13.000 menneske i europeiske storbyar frå sommaren 1944, dei fleste i London.

- Etter krigen vart eg innkalla til London av Eric Welsh og Roscher Lund. Da fekk eg veta at britane først forstod alvoret da fransk motstandsørslle rapporterte om basar for rakettvåpen i 1943, halvanna år etter rapporten vår.

I vår gjekk ein fransk dokumentarfilm om Hitlers rakettar på fjernsynet. Den opplyste at ei fransk motstandsgruppe var den første til å rapportere om V1 og V2. I 1943.

Rosbaud og Bergh sendte fleire rapportar om rakettvåpna som vart Hitlers siste desperate håp. Om lag eit halv år før den første raketten eksploderte i London sommaren 1944 telegraferte XU-sendaren «Sifa» i Drammen til Forsvarets Overkommando i London. Telegramma varsla at detaljerte skisser av raketane var på veg. Desse viste mellom anna korleis styremekanismane verka, noko som ville gjera det mulig å finne måtar å avleie raketane på.

Spionen som overlevde Dresden

Han overlevde den verste massakren i europeisk historie. Den verste massakren i europeisk historie reddet livet hans. Sverre Bergh var alliert spion i Nazi-Tyskland. Ein av dei viktigaste. Da bomberegnet heldt opp/stansa/gav seg og han skritta mellom lika i Dresdens gater i februar 1945 visste han at hundretusenar var døde, at han fekk leva og at Hitler var dømt til å tapa. I oktober 1945 seier Sverre Bergh:

- Den andre verdskrigen kjem snart til å forsvinne i historia. Det er synd.
- Vi kan lære så mykje av den.
- Kva da?
- Å ikkje laga ein krig til.

Den 13. februar 1945 vart Sverre Bergh åtvart av ein anti-nazistisk venn i politiet i Dresden. Gestapo var ute etter han. Same dag vart byen bomba sønder og saman. Gestapo-huset vart fullstendig utsletta.

Sverre Bergh får aldri veta kor mykje Geheime Staatspolizei visste om han, men visste dei meir enn ingenting var det meir enn nok.

Nordmenn veit ingenting om Sverre Bergh, Connecticut, USA.

- Var det ein norsk spion i Tyskland? spør krigshistorikarar.

Det var ein norsk spion i Tyskland. Ein spion som skaffa detaljinformasjonar om dei største militære hemmelegheitene i Det Tredje Riket. Som rapporterte om verdas første rakettvåpen, V1 og V2, halvanna år før nokon annan. Som gav den allierte overkommandoen visse om at Nazi-Tyskland

ikkje ville greie å framstille atomvåpen i tide. Som smugla ut teikningane av bakke-til-luft-raketten «Wasserfall» og fekk tak i materialprøvar frå motoren til verdas første jetfly, ME-262. Og ingen kjenner han, for han har halde kjeft.

Sverre Bergh fekk deltakarmedaljen i 1989.

Kort samandrag: i august 1940 reiste den knapt 20 år gamle Sverre Bergh, son av kommuneingeniøren i Asker, til studier ved den tekniske høgskolen i Dresden. Sommaren etter kom han, via onkelen Theo Findal (som var Aftenpostens korrespondent i Berlin) og motstandsmannen Arvid Brodersen, i kontakt med den dominerande etterretningsorganisasjonen i Norge, XU. Her møtte han «Ole», den seinare XUsjefen Øistein Strømnaes.

Det vart bygd opp eit nett rundt den unge studenten. «Ole» var fast kontakt i Oslo. I Göteborg var det ein offiser i britiske Secret Service, norsk-talende John Whistondale. I Berlin var det mannen som truleg var den viktigaste allierte spionen i Tyskland - Paul Rosbaud, alias «Griffen». Trådane i nettet enda hos sjefen for den norske seksjonen i Secret Service i London, kommandørkaptein Eric Welsh.

Studenten Sverre Bergh returnerte til Dresden i september 1941 som XU-agenten «Sigurd». Secret Service hadde gjort det klart at tyskarane ville avrette han om han vart avslørt.

Berlin, hausten 1941. Sverre Bergh møter Paul Rosbaud.

- Ein uhyre interessant og veldig intelligent mann. Han var vitskapleg redaktør i det store forlaget Springer Verlag, som publiserte alt tysk forskningsmateriale. Paul Rosbaud kjende personleg alle dei fremste tyske vitskapsmennene, og så dei som arbeidde med rakettprosjektet i Peenemünde og med atomprogrammet. Dei trudde han var god nazist. I realiteten var han glødande anti-nazist. Det var utruleg kor han fekk pumpa desse folka.

Allierte spionar i Nazi-Tyskland vart sjeldan gamle. Dei fleste leverte berre nokre få rapportar før det vart taust. Sverre Bergh og Paul Rosbaud heldt spelet gåande krigen ut. Store

kan heller ikke si at fenomenet er et produkt av sin tid som i noe avstand fra, slik man ofte opplever utviklingen innenfor visse moral- eller verdispørsmål. I en fremtidig lignende situasjon, i Norge eller i hvilket som helst annen samfunn, vil dette skje igjen, med samme holdbare begrunnelse og argumentasjon.

Det er derfor lite eller ingenting som tyder på at det «er på høy tid å sette spørsmålsteget» ved likvideringen i Norge. En seriøs faghistorisk behandling av temaet er en helt annen skål. Imidlertid er emnet både følsomt og komplisert, kilde-messig og i forhold til personvern, først og fremst i forhold til de likvidertes pårørende. Derfor vil kravet til seriøsitet i tilfelle en slik undersøkelse skulle gjennomføres, ligge på et helt annet plan enn det vi her har sett.

Arnfinn Moland er direktør ved Norges Hjemmefrontmuseum

Finn Pettersen

Tysk bruk av dødsstraff i Norge 1940-1945

De offisielle tall på norske motstandsfolk som ble henrettet av tyskerne under krigen er 366. Berit Nøkleby, som nå har gitt ut boka «Skutt blir den ...», har 51 «ukjente» henrettelser i tillegg. Hun har gjennomgått arkiver i Norge og Tyskland. Noe komplett arkivmateriale finnes ikke, men hun har kommet over nytt materiale knyttet til bruken av dødsstraff. På grunnlag av dette kan hun påvise at minst 417 ble henrettet, mange av dem var unge, helt ned i 18 år. Tre kvinner var blant de som ble henrettet. I det offisielle tallet er det ikke tatt med 29 som ble henrettet i Tyskland, noe som er «helt urime-lig» sier Nøkleby.

Blant de 417 er det 14 kriminelle og tre i tysk krigstjeneste. Fire av de kriminelle er ikke nevnt med navn i den krono-logiske oversikten i boka. Det samme gjelder de tre i tysk krigstjeneste som ble dømt for såkalt faneflukt.

Dette er noen nøkterne tall med bakgrunn i Berit Nøklebys bok. Det ligger kanskje utenfor rammen av denne boka, men det ville vært ønskelig med en oversikt over de nordmenn som ble drept under forhør, eller tok sitt eget liv for ikke å gi opplysninger til Gestapo.

Det var to tyske instanser i Norge som var ansvarlig for å stille folk for domstolen og for å gjennomføre henrettelsene. Den tyske SS-domstolen i Oslo, SS- und Polizeigericht Nord, og krigsretten til Wehrmacht, den tyske krigsmakten. Henrettelsene fordeler seg på 80 på Wehrmacht i Norge, 151 på SS- und Polizeigericht Nord, 42 på tysk standrett i Norge og 29 på tyske domstoler i Tyskland. Norske særdomstoler dømte 19 mann og 92 fikk ingen dom. For fire er det uklart hvem som felte dommen.

har samlet opplysninger fra 34 ulike kilder» (R9). I tillegg til de alvorlige faktiske misforståelser og feil, mangler hennes fremstilling også struktur. Hennes forsøk på konklusjoner er enten fraværende, hjelpeløse eller misforståtte, bevisst eller ubevisst. Den som vil nærme seg fenomenet likvideringer under krigen, må oppfylle to grunnleggende kriterier:

- a) grundig kjennskap til okkupasjonshistorien og en derav følgende forståelse av epoken og dens kilder, og
- b) en objektiv holdning til kildene, om ikke annet så iallfall i fremstillingen av fakta. Stridsklev mangler begge.

Hun har ikke forstått, eller vil ikke forstå, innholdet i likvidasjonsbegrepet, noe hun viser flere steder i sin undersøkelse. Dette til tross for hennes egen definisjon, som i sak er korrekt nok, om ikke i språkbruk: «betegnelsen på drap i hjemmefronten foretok på mennesker som var eller ble antatt å være en fare for hjemmefronten.»

Hun «har forsøkt å unngå å ta med dødsfall i forbindelse med sabotasjeaksjoner», en helt irrelevant problemstilling; hun inkluderer den omtalte skyteepisoden på Halden-toget, som i hennes øyne blir en likvidasjon. Videre finnes det overhodet ingen faglig dekning for å inkludere «drap i tilknytning til arrestasjoner etter krigen», ja, hun har sogar med et dødsfall 24.12.45! Ut fra hennes siterte definisjon faller dette på sin egen urimelighet.

At innholdet i hennes presisering i tillegg bidrar til en ettersmak av vilkårlighet og overgrep i frigjøringsfasen fra «seierherrenes» side, et velkjent fyord innenfor «Folk og Land»-kulturen, kjennertegner stilen. Til alt overmål presiserer hun at hun ikke har tatt med «drap ... i fangeleirer etter krigen». I likhet med professor Andenæs spør jeg: Hvilke drap sikter hun til?

Følgende avsnitt er også en studie verd: «Det ser ut til at særlig det som skjedde på Telavåg, der en hel bygd fikk lide på grunn av drap på tyskere, gjorde at hjemmefronten, og

det engelske S.O.E. (Special Operations Executive), valgte seg norske ofre.» Hennes fremstilling, særlig siste setning, gir inntrykk av at hensikten med operasjonen var likvidasjon, men faktum er at Telavåg-tragedien absolutt ingenting har med dette å gjøre. De to tyskerne ble drept i en regelrett skuddveksling med to Linge-karere. Også disse to måtte bøte med livet.

Hele avsnitter er irrelevant og i vår sammenheng misforstått, i tillegg til at det igjen på en underfundig måte etterlater «hjemmefronten» med svarteper.

Videre går det over stokk og stein. Etter å ha slått fast at «i Sogn og Fjordane er det ikke kjent noen likvideringer», skriver hun: «Til gjengjeld omkom 10 norske varetektfanger mistenkt for landssvik utenfor Flora 01.09.45.» «Til gjengjeld» for hva? Setningen er uforståelig dersom man ikke kjenner den tidligere nevnte koden innenfor gammelnazistenes idéverden.

I forbindelse med at likvidasjonssaker ikke ble tatt opp i Norge, undrer Stridsklev «om man kan ha latt seg smitte av nazistenes nedvurdering av menneskeverdet til grupper av mennesker». En slik sammenligning er, med respekt å melde, uten sans for proporsjoner, og man må bare undres over at hun ikke ser ironien i sitt eget sitat fra Quislings forsvarer: «NS-medlemmer med Quisling i spissen har levet i sin egen idéverden og har sett på likvidering av NS-medlemmer på ganske liknende måte som vi har sett våre patrioter er blitt skutt ned.» Det skulle ikke være nødvendig å leve i en slik idéverden i dag.

Det essensielle ved fenomenet likvideringer utført av motstandsbevegelsen i Norge under krigen, er at det i hele etterkrigstiden har vært en grunnleggende konsensus om nødvendigheten av denne siden av motstandskampen. Forsøk på å lage sensasjoner eller nøre opp under en eller annen form for kritikk mot myndighetene - i London under krigen eller i Norge etter - har hittil vist seg å være uten substans. Man

Flere kilder bør åpnes

Av Inger C. Stridsklev, Skien

Professor Johs. Andenæs kommenterer 26.2. min kronikk av 14.2. om likvideringer. Det offisielle antall likviderte er 65, mens jeg anslår antallet til å være 100-150. Leder av Norsk hjemmefrontmuseum Arnfinn Moland har i et tidligere avisintervju antatt at «tallet kan ligge et sted rundt 100». Egil Ulateig mener i innlegget i Aftenposten 1.3. at det etter hans undersøkelser «er fullt mulig å komme frem til et troverdig tall som i hvert fall er dobbelt så stort som 65». Jeg for min del er fullt beredt til å gjøre rede for kilder i hvert enkelt tilfelle. Det er også ønskelig at opplysningene i Riksarkivet og på Hjemmefrontmuseet blir tilgjengelige, i alle fall for seriøse forskere. I SOEs papirer drøftes flere ganger faren for represalier etter likvideringer, og man kommer til at det er relativt risikofritt å drepe nordmenn.

Det skjedde dessverre drap på fanger i etterkrigstiden. Dag Berggrav har fortalt at mannen som skal ha angitt ham ble drept som fange, angivelig av en medfange. I «Innstilling fra Landsvikutvalget av 1955» står følgende: «Den 12. juni 1945 ble i et fengsel to fanger såret ved vådeskudd. Et gevær i vaktstuen gikk av ved et uhell, og kulene gikk gjennom to vegger. En fange ble skadet i maven og døde etter at operasjon ble forsøkt. Den døde pårørende fikk erstatning. En annen fan-

Dag Berggrav går i Aftenposten i rette med Stridsklev når hun bruker ham som sannhetsvitne. Se også Anna Hegboms artikkel «Oslo desember 1943» i «Krigsinvaliden» nr. 1/96 side 71. Angiveren det er snakk om ble drept av en medfange på Ila landsfengsel i 1983.

Likvideringer

I Aftenposten 7.3. har Inger C. Stridsklev i sin iver etter å påvise likvideringer av angivere også skjedde i etterkrigstiden, brukt meg som sannhetsvitne. Hun uttaler bl.a.: «Det skjedde dessverre drap på fanger i etterkrigstiden. Dag Berggrav har fortalt at mannen som skal ha angitt ham, ble drept som fange, angivelig av en medfange.»

Min uttalelse om dette er tatt inn i min bok «Vi hadde andre drømmer», s. 129, der jeg opplyser at angiveren i 1948 ble dømt til sei års fengsel for det arbeidet han hadde utført mens han var ansatt. Stapo som tyster, provokatør og angiver, og jeg tilføyer: «Etter at han slapp ut fra fengselet, begikk han en ny forbrytelse og ble under det etterfølgende fengselsoppholdet på Ila stukket ned med kniv og drept av en medfange.»

Det fremgår således klart av min uttalelse at drapet på denne angiveren ikke skjedde under soning av en landssvikdom, men under soning av straffen for en ny forbrytelse etter at han hadde sonet sin landssvikdom.

Inger Stridsklevs iver etter å få tallet på likvidasjoner fra krigens og etterkrigstidens dager så høyt som mulig, synes å være ubegrenset. DAG BERGGRAV, Oslo

liggjøre motstandsbevegelsen og den lovlige valgte regjering.

For dem som kjenner temaet, går tankene instinktivt til kretsen rundt organet «Folk og Land», en publikasjon for og av gamle NS-medlemmer som står på sitt. Har man spesiell interesse av denne kulturen innenfor norsk okkupasjonshistorie, kan jeg henvise til nr. 1, 1996 - forøvrig med den iøynefallende tittel «Heil og Sæl 1996» på baksiden. På side 1 og side 5 finner vi bidrag av Stridsklev: «*Quisling var ikke feig*» og «*Profitt på jødetragedie? Norge i et uheldig lys*». Her finner man hennes stil i rendyrket form, uten forsøk på å gjøre ideologien stuere gjennom tilsynelatende tilforlatelige «undersøkelser» som skal passere nåløyet i en kronikkredaksjon.

Et par sitater fra artikkelen om jødene skulle gjøre nytten som illustrasjon: «Allerede i 1942 ble Quislingregjeringen utropt til de skyldige i deportasjonen av jødene på bakgrunn av loven om inndragning. Det var kan hende viktigere å bevare det inntrykket enn det var å gi jødene deres tilbake.» Videre forteller hun om NS-folkene i likvidasjonsstyret som «regnet med at verdiene tilhørte jødene». De hadde møter «med tanke på hvordan de skulle få overbrakt jødene i utlandet det som tilhørte dem» og «undret seg på hvorfor de ikke hørte fra dem, og fant ingen måte å få overbrakt verdiene slik at de kom til rette eiere».

Skal ordet historieforfalskning noen gang benyttes, må det bli her. Språkbruken er ellers gjennomført: «I oktober 1942 begikk en flykningelos mord på en grensepolitimann på toget som gikk mot Halden til Sverige.» Som man skjønner, er det her tale om en helt spesiell virkelighetsoppfatning. I hennes verden begår en flyktingelos *mord* når han i en desperat situasjon med ansvar for livet til en gruppe jøder, skyter seg fri. Med dette som bakgrunn og kode må man lese hennes bidrag til okkupasjonshistorien.

Ut fra det foregående må det gå galt når hun begir seg inn på temaet likvideringer. Da hjelper det ikke at hun «i flere år

De tyske myndigheter i banden hadde blitt likvidert. Men ansvarlige myndigheter sa nei til likvideringsplanene», sier Moland.

De offisielle tall om likvidasjoner i Norge under den tyske okkupasjonen er 65. Stridsklev påstår at tallet er mye høyere, og legger fram en oversikt på 150. Hennes oversikt tåler ikke en kritisk gjennomgang. Mange av de eksemplene hun har tatt med har ikke noe med likvidasjoner å gjøre. Det dreier seg blant annet om rene skyteepisoder i forbindelse med arrestasjoner og rassaer, som nevnt ovenfor, og andre forhold som ligger langt utenfor spørsmålet om likvidering.

Ser vi på følgene av den virksomheten angiverne og andre av tyskernes hjelpere hadde ved arrestasjoner og drap av motstandsfolk, er ikke likvidasjonstallene i vårt land det helt store. I Danmark, f.eks. ligger tallet på likvideringer på rundt 260.

I rettsoppgjøret etter krigen ble ikke mindre enn 4037 dømt for angiveri og arbeid for det tyske sikkerhetspolitiet. Det skulle være unødvendig å stille spørsmålet om hvor mange norske liv disse angiverne har på sin samvittighet.

Arnfinn Moland

Likvideringer under 2. verdenskrig

At norsk okkupasjonshistorie fremdeles engasjerer, over 50 år etter frigjøringen, er positivt. Dette fører til at nye generasjoner får interesse for denne viktige epoken i norsk historie. Samtidig bærer det også i seg en problematisk kime. Utspill iscenesatt av folk med ulike vikarierende motiver eller manglende kunnskap om emnet har et mye lettere spillerom etter som krigsgenerasjonen er i ferd med å dø ut. Den kollektive bevissthet, for å bruke et litt storslått uttrykk, trenger oppdatering i en helt annen utstrekning. Mange av de virkelige veteranene innenfor motstandsbevegelsen – i ordets videste betydning – ser derfor med uro på utviklingen og er lite glad for å delta i de oppklaringsrunder som ofte er nødvendig.

Også avisredaksjonene må i en helt annen grad føres med bakgrunnsstoff. Redaktører og journalister er ikke lenger innforstått med det som for etterkrigsgenerasjonen innenfor faget har vært basiskunnskap. Med Arne Skouen ute av miljøet forsvant en av de siste garantister for innsikt basert på personlige opplevelser og kunnskap om epoken. Stoff som tidligere ville blitt lest i redaksjonen med en ørliten heving av øyenbrynene over formuleringens hjelpeløshet og påstandenes uholdbarhet, for så å bli sendt tilbake med en høflig beklagelse, kan man i dag finne på kronikkplass.

Problemet er at emnet er et eldorado med tanke på nye «avsløringer» og sterke oppslag. «Henrettet med nakkeskudd» gjør seg godt i løssalg (VG 17.02.96). Utgangspunktet for VG og for denne kronikken er den fremtredende presentasjon som er gitt en ny og, ifølge Aftenposten, «grundig undersøkelse» av likvidasjoner under krigen, utført av lege Inger

ble mye brukt i forbindelse med likvideringer. Hjemmefrontledelsen brukte den kommunistiske aktivisten med dekknavnet Osvald mye til ren bøddeltjeneste.»

DT-BB har lagt opp til en bred reportasje i forbindelse med intervjuet med Stridsklev. Jeg har på spørsmål fra Tore Shetelig, journalist i DT-BB, tillatt meg å karakterisere uttalelsene fra Stridsklev som ren historieforfalskning. Jeg kan slå fast på grunnlag av tilgjengelig materiale at Osvald-gruppa ikke utførte en eneste likvidasjon i Buskerud av de 23 Stridsklev oppgir. På landsbasis utførte gruppa 10 likvideringer. Det er ikke det helt store tallet i forhold til det samlede antall likvidasjoner. I sitt tallmateriale trekker Stridsklev forøvrig inn rene kamphandlinger og skyteepisoder.

En av utgiverne av RADIO-NYTT ble arrestert og ført til Victoria Terrasse. Ved arrestasjonen hadde han pistol på seg som han klarte å stikke ned mellom setene i politibilen. Under en senere transport med samme bil fant han våpenet mellom setene. Da fangevokterne, to Stapo-menn, gikk ut av bilen et øyeblikk, skjøt han begge og kom seg unna. Han kom trygt over til Sverige, men ga ikke opp motstandskampen. Han virket som kurer til krigens slutt. En slik skyteepisode vil trolig av Stridsklev bli kalt for likvidasjon. Bildet er tatt av Stapo. Se forøvrig Krigsinvaliden nr. 4/88.

I et oppslag i den samme reportasjen sier Arnfinn Moland: «Problemet med Stridsklevs forskning er at hun ikke har skjønt hva en likvidasjon er. Hun drar inn skyteepisoder og rene kamphandlinger i sin statistikk.» Jeg for min del sannsynliggjør dette i avisintervjuet med en sjølopplevd episode, slik journalisten ordlegger det: «Jeg lå i dekning fra 1942. Det gikk bra lenge, men i januar -45, banket Gestapo på min dør. Jeg fikk i siste liten rømt ut bakveien. Jeg var bevæpnet med revolver, og hvis jeg hadde vært nødt til det, ville jeg ha skutt. Hadde jeg da drept en nazipolitmann, mener Stridsklev at dette hadde vært en likvidasjon, slik hun fører sine lister.»

Journalisten stiller også spørsmål til Jonn Bjørnstad, områdesjef for milorg i Eiker-bygdene og varaordfører i Nedre Eiker fram til valget i 1995. Han mener at tallet på 23 likvidasjoner i Buskerud høres noe høyt ut, og legger til: «Likvidasjoner i Buskerud høres noe høyt ut, og legger til: «Likvidasjon var aller siste utvei. Som oftest holdt det med en advarsel.» «Jeg kan nevne et eksempel fra Holtefjell - sier han - der naziordføreren i Øvre Eiker i februar 1945 ved en leilighet dumpet opp i en av hyttene til hjemmefronten mens han var på skitur. Vi holdt mannen i forvaring hele dagen, og det ble sjekket høyere opp i systemet hva vi skulle gjøre med ham. Det ble bestemt at mannen skulle få leve. Forutsetningen var at han ikke skulle si et pip om det han hadde sett. Og nazisten holdt munn.»

Journalisten i DT-BB spør Stridsklev hva hun vil oppnå med sine undersøkelser, og hun svarer: «Å få i gang en dialog, slik at vi får alle fakta på bordet - av hensyn til de etterlatte. Det er nå 50 år etter at det begynner å gå an snakke mer åpent om disse sakene.»

Arnfinn Moland på sin side slår fast «at juridisk sett er alt avklart rundt likvideringene i Norge». Og han legger til «at det burde ha kommet mer fram om likvidasjonene i flere tilfeller ble stoppet. - I Trondheim ville Rinnan-bandens aktiviteter ikke ha fått så store skadevirkninger dersom de

kelt navn inngravert, på hver sin stein, med blomster mellom. Inne i våpenhuset står modellen til M/T John P. Pedersen, skipet som min far og 6 andre fra stedet forliste med. Det var eid av Helmer Staubo & Co.

Kirken har alltid hatt en sentral plass i bygdas 17. mai feiring. Da jeg var barn dro vi i båtkortesje til kirken, og alle båtene var pyntet med flagg og bjørkeløv. Nå har speiderne en sentral rolle i feiringen ved kirken. De står i ring rundt minnesmerket og legger en frisk blomst foran hver minnestein. Nå legger mine barnebarn ned blomst ved sin oldefars og sin oldemors brors stein. Dette er en svært vakker og høytidelig handling. Tankene kommer da til meg, at vi må alltid prøve å tilgi og bygge broer mellom mennesker og nasjoner, men vi må aldri glemme, for blir vi historieløse, så har vi heller ikke noe å lære av.

Den beste måten vi kan hedre og ære disse som falt, og oss som mistet våre på, er å glede oss over livet, våren og leken. Slippe gleden og glade latteren fram, løfte flagget mot himmelen og rope et høyt hurra! Glade, leende, lekende barn og takknemlige mennesker, det er drømmen en bar på. La nestekjærlighet og takknemlighet være vårt våpen i fredens tjeneste.

Finn Pettersen

Snedig historieforfalskning

I ly av frigjøringsjubileet i fjor ble prosjektgruppa «Norge under okkupasjonen» stablet på beina. Initiativet ble tatt av undervisningsleder Jan Eidi ved Folkeuniversitetet Buskerud/Vestfold. Det er hittil utarbeidet mange rapporter om ulike emner. Nylig forelå en rapport om «Likvidasjoner i Norge». Rapporten har denne undertittelen: «Hvor mange ble ryddet av veien av norsk motstandsbevegelse?»

Det er lege Inger Cecilie Stridsklev fra Skien som har skrevet rapporten. Hun har forøvrig sin bakgrunn i kretsen som gir ut avisa «Land og folk». Den gis som kjent ut av gamle NS-folk. På bakgrunn av denne rapporten har hun fått offentliggjort en stor kronikk i Aftenposten (14/2) hvor hun på en snedig måte forsøker å gi en «vitenskapelig» form på framstillingen av likvidasjoner foretatt av norske motstandsfolk. Jeg skal ikke komme nærmere inn på dette her, men vise til den kronikken Arnfinn Moland, lederen av Norsk Hjemmefrontmuseum, har skrevet. Denne kronikken gjen-gis i dette heftet av Krigsinvaliden.

Det er ikke til å legge skjul på at mange lot seg lure av den tilforlatelige og snedige formen Stridsklev brukte i sin kronikk. Og mange aviser har fulgt oppfordringen om å «granske» sider ved likvidasjonene. Det har tildels gitt seg utslag i noen groteske oppslag. Men hun har også fått motbør. Det er mange som i avisinnlegg har pekt på at hun farer med tvilsomme opplysninger og påståtte hendinger som er tatt rett ut av lufta.

En av de siste avisoppslagene jeg kjenner til er i Drammens Tidende - Buskerud Blad (DT-BB 2/5). Der legger hun vekt på at nest etter Oslo var det flest likvidasjoner i Buskerud, og det grunngir hun slik: «En av årsakene er at Asbjørn Sunde opererte mye i Buskerud. Han sto bak sabotasjer, og